

GJAR040005012025

सत्यमेव जयते

Received on : 05-06-2025

Registered on : 05-06-2025

Decided on/- : 04-05-2026

Duration-

વર્ષ-00 માસ-10 દિવસ-29

મે. મેઘરજ ના એડી. સીવીલ જજ અને જ્યુડીશીયલ મેજીસ્ટ્રેટ ફ. ક.
સાહેબની કોર્ટમાં. મુ. મેઘરજ

ફોજદારી કેસ નં.-૩૯૫/૨૦૨૫

આંક-

ભારત સ્ટીલ એન્ડ સીમેન્ટ ડેપોના પ્રોપરાઈટરશ્રી,
એયુબભાઈ અહેમદભાઈ કુશકીવાલા,
ઉ.આ.વ. જપ, ધર્મે- મુસ્લીમ, ધંધો- વેપાર,
રહે.- મેઘરજ, તા. મેઘરજ, જી. અરવલ્લી

.....ફરીયાદી

વિરુદ્ધ

જશુભાઈ સોમાભાઈ ચૌહાણ
રહે. કાબોલા, તા.મોડાસા, જી. અરવલ્લી

..... આરોપી

બાબત:- દી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબની
ફરીયાદ

.....

ફરીયાદપક્ષે : વિ.વ.શ્રી કે.જે.પટેલ

આરોપી તરફ : વિ.વ.શ્રી એલ.આઈ. ઝાલા

.....

::- ચુ કા ઇ -::

- (૧) ફરીયાદીની ફરીયાદ હકિકત ટૂંકમાં એવી છે કે, ફરીયાદી મેઘરજ મુકામે બજારમાં ભારત સ્ટીલ એન્ડ સીમેન્ટ ડેપો નામની દુકાન ધરાવી લોખંડ તથા સીમેન્ટ નો વેપાર ધંધો કરે છે. આ કામના આરોપી મકાન બનાવવા માટે આ કામના ફરીયાદી ની દુકાને થી લોખંડ તેમજ સીમેન્ટ ઉધાર માં ખરીદ કરેલ હોય, ફરીયાદી આ કામના આરોપી ને સારી રીતે ઓળખે છે. આ કામના આરોપી એ અમો ફરીયાદી ની દુકાને થી નીચે મુજબ નો માલ ઉધારમાં ખરીદ કરેલ છે. આ કામના આરોપીએ તા.૦૩/૦૩/૨૦૨૫ ના રોજ બીલ નં.૩૩૯ થી ટી.એમ.ટી લોખંડ જેનુ વજન ૩૬૮.૬૦૦ કે.જી, જેની કિંમત રૂ.૨૦૮૦૦/- તથા તા.૨૭/૦૨/૨૦૨૫ ના રોજ બીલ નં.૭૦૦ થી સીમેન્ટ બેગ ૬૦ જેની કિં. રૂ. ૨૩૨૦૦ તથા તથા તા. ૨૩/૦૧/૨૦૨૫ ના રોજ બીલ નં. ૫૮૩ થી સીમેન્ટ બેગ ૧૦૦ જેની કિં. રૂ. ૩૯૦૦૦/-એમ મળી કુલ રૂ. ૮૩૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા ત્રણાસી હજાર પુરાનો) માલ ઉધારમાં ખરીદ કરેલો. આ કામના આરોપી એ સદરહુ રકમ ચુકવી આપવા માટે ફરીયાદી ને "ધી સાબરકાંઠા ડી કો ઓ બેંક લી મડાસણ શાખા નો તા. ૦૭/૦૪/૨૦૨૫ ના રોજનો ચેક નં.૦૩૦૦૦૫ ભારત સ્ટીલ એન્ડ સીમેન્ટ ડેપો ના નામનો તેમના ખાતાનો રકમ રૂ.૮૩૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા તૈયાસી હજાર પુરા) ભરી સહી કરી આપેલો અને ચેક આપતી વખતે આ કામના આરોપી એ ફરીયાદીને એવો પાકો વિશ્વાસ અને ભરોસો આપેલો કે તમો ચેકમાં જણાવેલ તારીખ પ્રમાણે બેંક માં રજુ કરશો તો ચેકમાં જણાવેલ પુરી રકમ તમો ને મળી જશે જેથી ફરીયાદીએ આરોપી ઉપર વિશ્વાસ રાખી આ કામના આરોપી એ આપેલ સદર ચેક સ્વીકારેલો. આ કામના આરોપી એ આપેલ ચેક ગઈ તા.૦૭/૦૪/૨૦૨૫ ના રોજ ફરીયાદીએ ધી સર્વોદય સહકારી બેંક લી મેઘરજ શાખામાં તેમના ખાતામાં જમા કરાવેલ જેથી સદર ચેક કલીયરન્સ થવા માટે આરોપીના ખાતામાં જતા આરોપીના ખાતામાં પુરતુ ભંડોળ ન હોઈ સદર ચેક વગર

સ્વીકારાયે " ઇંડસ ઈન શફ્ટીશયન્ટ" ના શેરા સાથે પરત થયેલો જેની જાણ ફરીયાદીના ખાતા વાળી બેંકે તા. ૦૮/૦૪/૨૦૨૫ ના રોજ ચેક મેમા સહિત પરત કરી ફરીયાદીને જાણ કરેલ. જેથી આ બાબતે ફરીયાદીએ આરોપીને જાણ કરવા કરવા છતાં આ કામના આરોપી એ સદર રકમ ચૂકવી આપવા અંગે કોઈ સંતોષકારક જવાબ આપેલ નથી. જેથી ફરીયાદીએ આ કામના આરોપીને તેમના વિ. વકીલશ્રી મારફતે તા. ૦૧/૦૫/૨૦૨૫ ના રોજ રજુ. પો.એ.ડી. થી નોટીસ આપેલી જે નોટીસ આરોપીને તા. ૦૨/૦૫/૨૦૨૫ ના રોજ બજેલ હોવા છતાં આ કામના આરોપીએ આજદીન સુધી સદર રકમ ચૂકવી આપેલ ન હોઈ સદર ફરીયાદ આપ નામ.કોર્ટમાં દાખલ કરવાની જરૂરિયાત ઉત્પન્ન થયેલ છે. આ કામના આરોપીએ ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ હેઠળ શીક્ષા પાત્ર ગુનો કરેલ હોય, જેથી હાલની ફરિયાદ કરવાની ફરજ પડેલ છે.

(૨) ઉપર મુજબ ફરીયાદીની ફરીયાદ આરોપી સામે દાખલ કરવામાં આવતાં આરોપી સામે ધી નેગોશીયેબલ એક્ટ કલમ-૧૩૮ હેઠળ સમન્સ ઈસ્યુ કરવામાં આવેલો. જે મુજબ આરોપીને સમન્સ બજી જતાં આરોપી હાજર થતાં આંક-૧૦ થી આરોપીની પ્લી લેવામાં આવેલ જેમાં આરોપીએ ગુનો કબુલ હોવાનો ઈન્કાર કરતાં હાલનો કેસ ગુણદોષ પર આગળ ચલાવવામાં આવેલો.

(૩) હાલના કામે ફરીયાદપક્ષે પોતાના કેસના સમર્થનમાં નીચે મુજબના મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવા રજુ કરેલ છે.

—: ફરીયાદી તરફે રજુ મૌખિક પુરાવા :-

ક્રમ	વિગત	આંક
૧	ફરીયાદીનું સરતપાસનું સોગંદનામું	૦૪

-: ફરીયાદી તરફે રજુ દસ્તાવેજી પુરાવા:-

ક્રમ	વિગત	આંક
૧	આરોપીએ આપેલ ચેક અસલ નં. ૦૩૦૦૦૫	૧૫
૨	ચેક રીટર્ન મેમોની અસલ નકલ	૧૬
૩	ફરીયાદીએ વકીલશ્રી મારફતે આરોપીને આપેલ કાયદેસરની ડિમાન્ડ નોટીશની નકલ.	૧૭
૪	આરોપીને રજુ. પો. એડી. થી આપેલ નોટીસની પોસ્ટ ખાતાની પહોંચ અસલ	૧૮
૫	આરોપીને રજુ.પો.એ.ડી.થી મોકલેલ નોટીશ આરોપીને બજી ગયેલ તે બાબતનુ ટ્રેક કન્સાઇમેન્ટ પાવતી	૧૯
૬	બીલ નં ૫૮૩	૨૦
૭	બીલ નં ૭૦૦	૨૧
૮	બીલ નં ૬૬૯	૨૨

હાલનાં કામે દસ્તાવેજોને આંકે પડાવવા માટે ફરીયાદપક્ષે આંક- ૦૫ થી અરજી આપતાં અને નિ. ૩/૧ થી ૩/૮ ના તમામ દસ્તાવેજોને આ કામે અત્રેની કોર્ટ ધ્વારા આંક- ૧૫ થી આંક- ૨૨ આપવામાં આવેલ. ફરીયાદીનો પુરાવો રજુ થયા બાદ ફરીયાદીએ આંક- ૨૪ થી આ કામે કલોઝીંગ પુરસીસ આપેલ છે.

(૪) આ કામના આરોપીએ આંક - ૧૦ થી રજુ પોતાની પ્લીમાં ગુનો કબુલ ન હોવાનું અને પોતે બચાવ કરવા માંગતા હોવાનું જણાવેલ છે. પરંતુ નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા Indian Bank Association v. Union of India AIR 2014 SUPREME COURT 2528 ના કેસમાં ઠરાવ્યા મુજબ ફરીયાદીને ઉલટ તપાસ માટે રીકોલ કરવા માટે કોઈ અરજી આપેલી નથી કે પ્લી ઓફ ડીફેન્સ

રજુ કરેલ નથી અને ત્યાર બાદ પોતાનો બચાવ રજુ કરવા માટે કોર્ટ સમક્ષ હાજર રહેવાનું જાતે કે તેમના વકીલ મારફતે બંધ કરેલ છે. જેથી, કોર્ટ દ્વારા આરોપીની ઉલટતપાસ તથા વધારાના નિવેદનનો તથા દલીલનો હકકબંધ કરવામાં આવેલ છે.

- (૫) ત્યારબાદ આ કામે ફરીયાદપક્ષ તરફે વિ.વ.શ્રી ની દલીલો સાંભળવામાં આવેલ છે.
- (૬) ત્યાર બાદ કોર્ટ સમક્ષ નો ફરીયાદ પક્ષનો કેસ ધ્યાને લઈ નીચે મુજબના મુદા અત્રેની કોર્ટ ના ન્યાયીક નિર્ણય માટે ઉપસ્થિત થયેલ.

મુદ્દાઓ

૧. શું ફરીયાદ પક્ષ નિશંક પાછો પુરવાર કરે છે કે, આ કામના આરોપીએ પોતાના ખાતામાં પુરતુ બેલેન્સ ન હોવા છતા ફરીયાદીનું કાયદેસરનું લેણુ ચુકવવા માટે ધી સાબરરકાંઠા ડી કો ઓ બેંક લી મડાસણ શાખા નો તા. ૦૭/૦૪/૨૦૨૫ ના રોજનો ચેક નં.૦૩૦૦૦૫ ભારત સ્ટીલ એન્ડ સીમેન્ટ ડેપો ના નામનો તેમના ખાતાનો રકમ રૂ.૮૩૦૦૦/-નો ચેક ફરીયાદીને આપેલ અને તે ચેક અપુરતા ભંડોળના કારણે વગર ચુકવણીએ પરત થતા ફરીયાદીએ આપેલ નોટીસનું પાલન નહી કરીને નોટીસ મુજબની ચેકની રકમ ચુકવી નહી આપીને આરોપીએ ધી નેગોશ્યેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ૧૮૮૧ ની કલમ ૧૩૮ મુજબ શિક્ષાને પાત્ર કુત્ય કરીને તે મુજબ શિક્ષાને પાત્ર ગુનો કરેલ છે?

૨. શું હુકમ ?

(૭) ઉપરોક્ત મુદ્દાનાં મારા નિર્ણયો નીચે મુજબ છે.

મુદ્દા નં. ૧ : હકારમાં

મુદ્દા નં. ૨ : આખરી હુકમ મુજબ

(૮) ઉપરોક્ત નિર્ણયો પરત્વે મારા કારણો નીચે મુજબ છે.

// કારણો //

મુદ્દા નં. ૧ :-

(૯) આ કામે જ્યારે આરોપી સામે ધી નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ ૧૩૮ મુજબનો ગુન્હો કર્યાનો આક્ષેપ છે ત્યારે ફરિયાદપક્ષ દ્વારા રજુ કરવામાં આવેલ પુરાવાઓથી નીચેની વિગતો પુરવાર થવી જોઈએ, સદર ગુન્હો સાબિત કરવા માટે ફરિયાદપક્ષે નીચે મુજબના તત્વો તેમના સકારાત્મક પુરાવાથી, શંકાથી પર સાબિત કરવાના રહે છે.

વટાવખત અધિનીયમ ના કેસ માં ધ્યાને લેવાના તત્વો અને સિદ્ધાંતો :-

(A) આરોપી દ્વારા નિભાવવામાં આવતા કોઈ બેંક ખાતાનો ચેક હોવો જોઈએ,

(B) આવો ચેક કોઈ દેવું અથવા જવાબદારીના સંપર્ક કે અંશતઃ ચુકવણાં માટે આપેલ હોવો જોઈએ,

(C) આવો ચેક ત્રણ મહીના અથવા વેલીડીટી પીરીયડ બેમાંથી જે પહેલું હોય તે સમયગાળામાં બેંકમાં રજુ થયેલો હોવો જોઈએ.

(D) આવો ચેક અપુરતાં ભંડોળના કારણે કે બેંક સાથે કરવામાં આવેલ વ્યવસ્થા કરતાં વધુ રકમનો હોવાનાં કારણે વગર ચુકવણે પરત થયેલો હોવો જોઈએ.

(E) ચેક વગર ચુકવ્યે પરત થયાની બેંક ધ્વારા જાણ કરવામાં આવ્યાના ૩૦ દિવસની અંદર નોટીસ ધ્વારા ચેક લખનારને જાણ કરી ચેકની રકમની માંગણી કરવી જોઈએ.

(F) આવી રકમની માંગણી કરતી નોટીસ ચેક લખનારને મળ્યાના પંદર દિવસમાં ચેક લખનાર ચેકની રકમની ચુકવણી ન કરે તો તેના એક માસમાં ચેકના પેઈ અથવા હોલ્ડર ઈન ડયુ કોર્સ હોય તેણે ફરીયાદ કરેલ હોવી જોઈએ.

વધુમાં હાલનો કેસ એક સમરી ટ્રાયેબલ ગુનાનો કેસ છે. જે સમરી ટ્રાયેબલ ગુનાની ટ્રાયલ કેવી રીતે ચલાવવી તે અંગેની રીત સી.આર.પી.સી પ્રકરણ-૨૧ કલમ-૨૬૦ થી ૨૬૫ માં આપવામાં આવેલી છે. તે સીવાય નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા Indian Bank Association v. Union of India AIR 2014 SUPREME COURT 2528 ના કેસમાં વટાવખત અધિનીયમની કલમ-૧૩૮ અંતર્ગતના કેસો ની ટ્રાયલ કેવી રીતે ચલાવવી તે અંગે પણ ડાયરેક્શન આપેલા છે. જે ડાયરેક્શન પૈકી એક ડાયરેક્શનમાં એવું છે કે,

(4) Court should direct the accused, when he appears to furnish a bail bond, to ensure his appearance during trial and ask him to take notice under Section 251, Cr.P.C. to enable him to enter his plea of defence and fix the case for defence evidence, unless

an application is made by the accused under Section 145(2) for recalling a witness for cross examination.

આમ, ઉપરોક્ત ડાયરેક્શન મુજબ વટાવખત અધિનીયમ ની કલમ-૧૩૮ અતંગતના કેસમાં સમન્સ બજતા આરોપી હાજર થાય અને સી.આર.પી.સી અંતર્ગત આરોપીની પ્લી લેવામાં આવે ત્યારે કોર્ટ દ્વારા આરોપીને તેમનો બચાવ રજુ કરવા માટે જણાવવામાં આવશે અને કેસ બચાવના પુરાવા પર રાખવામાં આવશે તેવું ઠરાવવામાં આવશે. પરંતુ જો આરોપી ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ કરવા માટે તેને રીકોલ કરવાની અરજી આપે તો કેસ તે સ્ટેજ પર રાખવામાં આવશે તેવું ઠરાવેલ છે. વધુમાં હાલનો કેસ સમરી ટ્રાયેબલ કેસ છે ત્યારે તે કેસ ચલાવવા માટે સી.આર.પી.સી માં આપવામાં આવેલી જોગવાઈ વંચાણે લેવામાં આવેતો કલમ-૨૬૨ (૧) માં ઠરાવવામાં આવેલ છે કે,

1) In trials under this Chapter, the procedure specified in this Code for the trial of summons case shall be followed except as hereinafter mentioned.

જેનો અર્થ એવો થાય છે કે, સમરી ટ્રાયેબલ ગુના અંગેના પ્ર કરણ-૨૧ માં ઠરાવેલ હોય તે જોગવાઈ સિવાય ની બાબતમાં સમન્સ ટ્રાયેબલ ગુનાની ટ્રાયલ ચલાવવા માટેની જે રીત આપેલી છે, તે રીતે સમરી ટ્રાયેબલ ગુનામાં પણ લાગુ પડશે. પરંતુ પ્ર કરણ-૨૧ ની કલમ-૨૬૩ વંચાણે લેવામાં આવેતો સમરી ટ્રાયેબલ ગુનાના કેસના રેકર્ડમાં શું શું આવશે તે અંગે સ્પષ્ટ જોગવાઈ કરવામાં આવેલી છે, જેથી તે બાબતમાં સમન્સ ટ્રાયેબલ ગુનાની પ્રક્રિયા લાગુ પડશે નહીં. જે કલમ-૨૬૩ (જી) મુજબ આરોપીની પ્લી નોંધવાની

રહેશે તથા આરોપીનો જો કોઈ પુરાવો હોય તો તે લેવાનો રહેશે અને ત્યાર બાદ કોર્ટના નિર્ણયના કારણો અને ત્યાર બાદ સેન્ટન્સ કે આખરી હુકમ કરવાનો રહેશે તેવું ઠરાવવામાં આવેલ છે. જે જોગવાઈ સમરી ટ્રાયેબલ ગુનાની ટ્રાયલ ચલાવવા માટે વિશિષ્ટ રીતે કરવામાં આવેલી જોગવાઈ છે, જેથી તેટલી બાબત પુરતી સમન્સ ટ્રાયેબલ ગુનાની ટ્રાયલ માટેની કાર્યપદ્ધતી લાગુ પડશે નહીં. વધુમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા Indian Bank Association v. Union of India ના કેસમાં ઠરાવવામાં આવેલ છે કે, "In summary trial, after the accused is summoned, his plea is to be recorded under Sec.263(g), Cr.P.C and his examination, if any, can be done by a Magistrate and a finding can be given by the Court under Section 263(h), Cr.P.C and the same procedure can be followed by a Magistrate for offence of dishonor of cheque since offence under Section 138 of the Act. This Offence is a document based offence. We make it clear that if the proviso (a),(b) and (c) to Section 138 of the Act are shown to have been complied with, technically the commission of the offence stands completed and it is for the accused to show that no offence could have been committed by him for specific reasons and defences." જે અનુસંધાને આરોપી હાજર થતા સી.આર.પી.સીની જોગવાઈ અતંર્ગત આરોપીની પ્લી લેવામાં આવેલી અને તે પ્લીમાં સ્પષ્ટ રીતે આરોપીએ ગુનો કબુલ નથી અને બચાવ કરવા માંગે છે તેવું જણાવેલ છે. પરંતુ આરોપીએ ફરીયાદીને ઉલટ

તપાસ માટે રીકોલ કરવા માટે કોઈ અરજી આપેલી નથી કે પ્લી ઓફ ડીફેન્સ રજુ કરેલ નથી અને ત્યાર બાદ કોર્ટ સમક્ષ હાજર રહેવાનું બંધ કરેલ છે. આ અંગે વિચાર કરવામાં આવે તો જ્યારે આરોપી વિરૂદ્ધ કરવામાં આવેલી ફરીયાદ અંગે કોર્ટ દ્વારા આરોપીને યોગ્ય રીતે જાણ કરવામાં આવેલી છે, કેસના કાગળોની નકલ આપવામાં આવેલી છે, આરોપી જો ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ લેવા ઈચ્છતા હોય તો તેઓ તેમ કરી શકશે તથા બચાવનો પુરાવો પણ રજુ કરી શકશે તેવું સ્પષ્ટ માહિતી આપવામાં આવેલ છે તેમ છતાં આરોપી પોતાના બચાવના અધિકારનો ઉપયોગ કરવા માટે કોર્ટ સમક્ષ જાતે કે તેમના વકીલ મારફત હાજર રહેલા નથી. આવા સંજોગોમાં જ્યારે આરોપી પોતાના બચાવના અધિકારનો ઉપભોગ કરવા કોર્ટ સમક્ષ હાજર રહેતા નથી ત્યારે કોર્ટે તેઓને દબાણપુર્વક પકડી બોલાવીને તેમના બચાવના અધિકારનો ઉપયોગ કરવા માટે ફરજ પાડવી જોઈએ તેવું કાયદો ફરમાવતો નથી. પોતાના બચાવના અધિકાર માટે કોર્ટ સમક્ષ હાજર રહેવાની અને પોતાનો બચાવ રજુ કરવાની પ્રાથમીક ફરજ આરોપીની પોતાની જ છે. જે બચાવના અધિકારનો ઉપયોગ કરવા આરોપીએ સજાગતા કેળવવી પડે. તેમજ જો આરોપી પોતાનો બચાવ રજુ કરવા માટે કોર્ટમાં જાતે કે તેમના વકીલ મારફત હાજર ન રહે અને તે કારણે ફરીયાદીએ રાહ જોઈને બેસી રહેવાની કે ઘડકા ખાવાની ફરજ પડે તો ચોક્કસ રીતે ફરીયાદીને અન્યાય કર્યા સમાન છે. કોર્ટ સમક્ષ આવીને પોતાનો બચાવ કરવાની તક મેળવવાનો આરોપીનો જેટલો અધિકાર છે, તેટલો જ ઝડપી ન્યાય મેળવવાનો અધિકાર ફરીયાદીનો પણ છે. તેમજ આરોપી પોતાની સ્વેચ્છાએ પોતાનો બચાવ કરવા માટે હાજર ન રહે તો તેનો

ગેરલાભ ફરીયાદીને થવો જોઈએ નહીં. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ સામે કોઈ ફોજદારી ગુનો કર્યા અંગેનો કેસ દાખલ થાય ત્યારે તે વ્યક્તિને કેસ બાબતની પ્રથમ વાર જાણ કરવાની, તે કેસને લગતા પુરાવાઓની નકલ આપવાની, ફરીયાદ પક્ષના સાક્ષીઓની ઉલટ તપાસ કરવા દેવાની, આરોપી અન્ય કોઈ પુરાવો આપવા ઈચ્છતા હોય તો તે રજુ કરવા દેવાની વાજબી તક આપવાની કોર્ટની ફરજ છે, તેમજ તે આરોપીનો અધિકાર પણ છે. પરંતુ કોર્ટ દ્વારા આરોપી પર ફોજદારી કેસ થયેલ હોવા યોગ્ય રીતે જાણ કરવામાં આવ્યા બાદ, આરોપીને કેસના કાગળો પુરા પાડ્યા બાદ અને જો તેઓ ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ લેવા ઈચ્છતા હોય તો તે માટેનો અધિકાર તથા બચાવનો પુરાવો રજુ કરવા માંગતા હોય તો તે માટેનો અધિકાર ધરાવે છે તેમ યોગ્ય રીતે જાણ કરવા છતાં અને વાજબી તક આપવામાં આવેલ હોવા છતાં પણ આરોપી તે અધિકારનો ઉપયોગ કરવા માટેની દરકાર ન લે તો કોર્ટ આરોપીનો હાથ પકડીને તે અધિકાર નો ઉપયોગ કરવા આરોપીને ફરજ પાડી શકે નહીં. વધુમાં કોઈ ફોજદારી ગુનાની ટ્રાયલ આરોપીની હાજરીની દયા પર પણ નિર્ભર રહી શકે નહીં અને જો તેમ કરવાની આરોપીને છુટ પ્રાપ્ત થાય તો આરોપી તેવી દયા ક્યારે પણ દાખવે નહીં. જો ફોજદારી ગુનાની ટ્રાયલ દરમિયાન આરોપી ફરીયાદીની ઉલટતપાસ કરવાના અધિકારનો ઉપયોગ કરવા માટે હાજર ન રહે કે તે માટેની તૈયાર ન દર્શાવે તો સી.આર.પી.સી કલમ-૩૦૯ અંતર્ગત આરોપીનો ઉલટ તપાસનો હક બંધ કરવાનો પણ હુકમ થઈ શકે છે. તેમજ આરોપી પોતાનો પુરાવો રજુ ન કરે તો તે માટેનો હક પણ બંધ કરી શકાય છે. તેમજ જો આરોપી તેમના

અધિકાર સમાન કલમ-૩૧૩ નું નિવેદન રજુ કરવા પણ હાજર ન રહે તો કલમ-૩૧૩ ના પ્રોવીઝો અંતર્ગત સમન્સ ટ્રાયેબલ કેસમાં કલમ-૩૧૩ મુજબનું નિવેદન ડીસ્પેન્સ વિથ કરી શકાય છે.

વધુમાં હાલનો કેસ નેગો.ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ અંતર્ગતનો કેસ છે, ત્યારે તે કાયદાની કલમ-૧૧૮ તથા ૧૩૮ માં ચેક અંગે અમુક અનુમાનો પણ આપવામાં આવેલ છે, જે ધ્યાને લેવા આવશ્યક છે. વધુમાં, આ કામે આરોપી સામે જ્યારે , ધી નેગો શિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબના ગુનાનો આક્ષેપ છે ત્યારે કોટે એ હકીકત પણ ધ્યાને લેવાની રહે છે કે , નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ તળેના કેસો અંગે ધારાસભાએ ડોક્ટ્રીન ઓફ રીવર્સ બર્ડન ની જોગવાઈ કરેલ છે. એટલે કે, વટાવખત અધિનીયમ ની કલમ-૧૩૮ અંતર્ગતના ફોજદારી કેસમાં, શરૂઆતની હકીકત જેવી કે ચેકનું એકઝીક્યુશન, ફરીયાદી જ આવા એકના પેઈ કે હોલ્ડર ઈન ડયુ કોર્ષ છે જેવી હકીકત ફરીયાદી પુરવાર કરે તો, અદાલતે આરોપી વિરૂદ્ધ કેટલાક અનુમાનો કરવાના રહે છે . જે અનુમાનો કાયદા દ્વારા કરવામાં આવેલા અનુમાનો છે અને તે મુજબનું અનુમાન કરવા માટે કોર્ટ કાયદા દ્વારા બંધાયેલી છે. પરંતુ તે અનુમાનો, ખંડનાત્મક અનુમાનો છે અને તે અનુમાનોનું ખંડન કરવાનો બોજો આરોપી પક્ષ પર છે. જે અનુમાનોનું ખંડન આરોપી પક્ષે પોતાનો સંભવીત અને માની શકાય તેવો બચાવ રજુ કરીને કરવાનો છે. આવો બચાવ રજુ કરવા માટે આરોપી પક્ષે જાતે કોઈ પુરાવો રજુ કરવાની કે સાક્ષી તરીકે જુબાની આપવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી. આરોપી પક્ષ આવો બચાવ ફરીયાદ પક્ષના પુરાવા પરથી પણ શંકા ઉત્પન્ન થાય તેવી હકીકત કે સંજોગો રેકર્ડ પર લાવીને કરી શકે છે. આવો

પ્રોબેબલ બચાવ રજુ કરવાનો અર્થ માત્ર સુચનો કરવા તેવો પણ થતો નથી, પરંતુ આવો સંભવીત બચાવ એવી રીતે રજુ થવો જોઈએ કે જેના આધારે સામાન્ય સમજણ શક્તિવાળો વ્યક્તિ તે બચાવને સંભવીત અને સામાન્ય રીતે માનવા યોગ્ય માની શકે. તેમજ બચાવ પક્ષે જે સુચનો કરેલા હોય તેના સમર્થનમાં થોડા ઘણા અંશે કોઈ પુરાવો રેકર્ડ પર આવેલ હોવો જોઈએ. પરંતુ સમર્થન કર્તા કોઈ આધાર કે પુરાવા સીવાયના 'માત્ર સુચનો' ને પ્રોબેબલ ડીફેન્સ માની શકાય નહીં. જે સિદ્ધાંતને પણ નજર સમક્ષ રાખીને હાલના કેસમાં રજુ થયેલા પુરાવાઓનું મુલ્યાંકન કરવામાં આવે છે.

(૧૦) વધુમાં આ કામે ફરીયાદ પક્ષ દ્વારા રજુ કરવામાં આવેલ પુરાવો ધ્યાને લેવામાં આવે તો ફરીયાદીએ આંક-૪ થી રજુ પોતાના પુરાવાના સોગંદનામા માં સ્પષ્ટ રીતે પુરાવો આપેલ છે કે, ફરીયાદી મેઘરજ મુકામે બજારમાં ભારત સ્ટીલ એન્ડ સીમેન્ટ ડેપો નામની દુકાન ધરાવી લોખંડ તથા સીમેન્ટ નો વેપાર ધંધો કરે છે. આ કામના આરોપી મકાન બનાવવા માટે આ કામના ફરીયાદી ની દુકાને થી લોખંડ તેમજ સીમેન્ટ ઉધાર માં ખરીદ કરેલ. આ કામના આરોપી એ અમો ફરીયાદી ની દુકાને થી નીચે મુજબ નો માલ ઉધારમાં ખરીદ કરેલ છે. આ કામના આરોપીએ તા.૦૩/૦૩/૨૦૨૫ ના રોજ બીલ નં.૩૩૯ થી ટી.એમ.ટી લોખંડ જેનું વજન ૩૬૮.૬૦૦ કે.જી, જેની કિંમત રૂ.૨૦૮૦૦/- તથા તા.૨૭/૦૨/૨૦૨૫ ના રોજ બીલ નં.૭૦૦ થી સીમેન્ટ બેગ ૬૦ જેની કિં. રૂ. ૨૩૨૦૦ તથા તથા તા. ૨૩/૦૧/૨૦૨૫ ના રોજ બીલ નં. ૫૮૩ થી સીમેન્ટ બેગ ૧૦૦ જેની કિં. રૂ. ૩૯૦૦૦/- એમ મળી કુલ રૂ. ૮૩૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા ત્રણ હજાર પુરાવો) માલ ઉધારમાં ખરીદ કરેલો. આ કામના આરોપી એ સદરહુ રકમ ચુકવી આપવા માટે ફરીયાદી ને "ધી

સાબરકાંઠા ડી કો ઓ બેંક લી મડાસણ શાખા નો તા. ૦૭/૦૪/૨૦૨૫ ના રોજનો ચેક નં.૦૩૦૦૦૫ ભારત સ્ટીલ એન્ડ સીમેન્ટ ડેપો ના નામનો તેમના ખાતાનો રકમ રૂ.૮૩૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા તૈયાસી હજાર પુરા) ભરી સહી કરી આપેલો અને આ ચેક તા.૦૭/૦૪/૨૦૨૫ ના રોજ ફરીયાદીએ ધી સર્વોદય સહકારી બેંક લી મેઘરજ શાખામાં તેમના ખાતામાં જમા કરાવેલ જેથી સદર ચેક કલીયરન્સ થવા માટે આરોપીના ખાતામાં જતા આરોપીના ખાતામાં પુરતુ ભંડોળ ન હોઈ સદર ચેક વગર સ્વીકારાયે " ઇન્ડસ ઈન શફીશયન્ટ" ના શેરા સાથે પરત થયેલો જેની જાણ ફરીયાદીના ખાતા વાળી બેંકે તા. ૦૮/૦૪/૨૦૨૫ ના રોજ ચેક મેમા સહિત પરત કરી ફરીયાદીને જાણ કરેલ.જેથી ફરીયાદીએ આ કામના આરોપીને તેમના વિ. વકીલશ્રી મારફતે તા. ૦૧/૦૫/૨૦૨૫ ના રોજ રજી. પો.એ.ડી. થી નોટીસ આપેલી જે નોટીસ આરોપીને તા. ૦૨/૦૫/૨૦૨૫ ના રોજ બજેલ હોવા છતાં નોટીસ માં માગ્યા મુજબ 'વર્તન કરેલ નથી. જેથી આ ફરીયાદ તા. ૦૫/૦૬/૨૦૨૫ ના રોજ ના. કોર્ટમાં દાખલ કરવાની જરૂરીયાત ઉત્પન્ન થયેલી છે. તે સીવાય આ કામે આંક-૧૫ થી ૨૨ થી રજુ દસ્તાવેજી પુરાવો ધ્યાને લેવામાં આવેતો તે દસ્તાવેજી પુરાવાથી પણ ફરીયાદ પક્ષના કેસની હકીકતને સમર્થન પ્રાપ્ત થાય છે. વધુમાં ફરીયાદ પક્ષના કેસ અંગે વિચાર કરવા માટે ધી નેગોશ્યેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ૧૮૮૧ ની કલમ ૧૩૯ વંચાણે લેવામાં આવેતો, તે કલમમાં ચેક અનુસંધાનેનું અનુમાન આપવામાં આવેલ છે અને જણાવવામાં આવેલ છે કે,

It shall be presumed, unless the contrary is proved, that the holder of a cheque received the cheque of the nature referred to in section 138 for

the discharge, in whole or in part, or any debt or other liability.

તે સિવાય વટાવ ખત અધિનિયમની કલમ-૧૧૮ (એ) માં જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે કે,

Until the contrary is proved, the following presumptions shall be made: (a) that every negotiable instrument was made or drawn for consideration, and that every such instrument, when it has been accepted, transferred, as indorsed, accepted, negotiated indorsed, or negotiated or transferred for consideration;

તે સિવાય નામદાર ગુજરાત ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા **Girishbhai Natvarbhai patel V/s Sytate of Gujarat 2006(1) GLR 786** કેસમાં પ્રસ્થાપીત કરેલ સિદ્ધાંત વંચાણે લેવામાં આવે તો તે કેસમાં નામદાર ગુજરાત ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા ઠરાવવામાં આવેલ છે કે,

It is an established position of the law that under the scheme of Negotiable Instruments Act, especially under Scheme of 138 and 139, the statutory presumption is created in favor of the complainant and the Court has to presume and proceed on the basis of presumption unless it is dislodged by the accused on the strength of leading cogent and convincing evidence in support of his claim. Sec. 139 of the Negotiable Instruments Act,

1881 makes it unequivocally clear that it is the duty cast upon the Court to presume that the holder of a cheque receive the cheque of the nature referred to in Sec. 138 for the discharge in whole or in part of any debt or other liability.

તે સિવાય નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા Hiten P.Dalal
V/s Bratindranath Banerjee AIR 2001 SC 3897 ના
કેસમાં ઠરાવવામાં આવેલ છે કે,

Section 139 Provides that "it shall be presumed, unless the contrary is proved, that the holder of a cheque received the cheque, of the nature referred to in Section 138 for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability." The effect of these presumptions is to place the evidential burden on the accused of proving that the cheque was not received by the complainant towards the discharge of any liability. Because the both Sections 138 and 139 require that the Court "shall presume" the liability of the drawer of the cheques for the amounts for which the cheques are drawn, as noted in it is obligatory on the Court to raise this presumption in every case where the factual basis for the raising of the presumption had been established. It introduced an exception to the general rule as to the burden of proof in criminal cases and shifts the onus on to the accused. Such a Presumption is a presumption of

law, as distinguished from a presumption of fact which describes provisions by which the Court "may presume" a certain state of affairs. Presumptions are rules of evidence and do not conflict with the presumption of innocence, because by the latter all that is meant is that the prosecution is obliged to prove the case against the accused beyond reasonable doubt. The obligation on the prosecution may be discharged with the help of presumptions of law or fact unless the accused adduces evidence showing the reasonable possibility of the non existence of the presumed fact.

તે સીવાય નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા **Rangappa V.Mohan 2010 Cri.L.J 2871** ના કેસમાં ઠરાવેલ છે કે,

The presumption mandated by S.139 of the Act does indeed include the existence of legally enforceable debt or liability.

તેમજ નામદાર ગુજરાત ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા **HITENBHAI PAREKH, PROPRIETOR,PAREKH ENTERPRISES V. STATE OF GUJARAT AND ANR. 2010 (5) GLR 4136**

ના કેસમાં ઠરાવેલ સિદ્ધાંત વંચાણે લેવામાં આવેતો, તે કેસમાં ઠરાવવામાં આવેલ છે કે,

Although, there is no presumption as regards any debt or other liability being legally enforceable, it would be found that once a debt or other liability is

presumed and not properly rebutted, it would be legally enforceable, unless and until it is shown to be legally unenforceable.

આમ, ઉપરોક્ત કલમ તથા ચુકાદાઓ મુજબ જો ચેકના ધારક ચેકના એકજીક્યુશનની અને જે વ્યવહાર માટે ચેક આપવામાં આવેલ હોવાનું જણાવે છે તે વ્યવહાર થયો હોવાની શરૂઆતની હકીકત પુરવાર કરે તો ફરીયાદીની તરફેણમાં કાયદા મુજબનું અનુમાન કરવાનું રહે છે કે, ચેક તે દેવા કે જવાબદારીના સંપૂર્ણ કે અંશતઃ ચુકવણા માટે આપવામાં આવેલ હતા. જો કે ઉપરોક્ત ચુકાદાઓ મુજબ, કલમ-૧૧૮ અને ૧૩૯ અંતર્ગતના અનુમાન પંડનાત્મક અનુમાન છે અને તે અનુમાનનું પંડન આરોપી પક્ષે પોતાના માની શકાય તેવા પુરાવા દ્વારા અથવા તો એવા સંજોગોનું અસ્તીત્વ રેકર્ડ પર લાવીને કરવાનું રહે છે કે, જેના આધારે સામાન્ય સમજ શક્તિ વાળો માણસ એવું માની શકે કે આવો ચેક કોઈ દેવા કે જવાબદારી પેટે આપવામાં આવેલ હતો નહીં અથવા તો ફરીયાદી જણાવે છે તેવા વ્યવહાર, દેવા કે જવાબદારીનું અસ્તીત્વ માની શકાય તેમ નથી. પરંતુ તે પંડન કરવા માટે આરોપીએ પોતાને સાક્ષી તરીકે તપાસવાની આવશ્યકતા નથી કે પોતે પુરાવો રજૂ કરવાની જરૂર નથી. આરોપી આવા અનુમાનનું પંડન ફરીયાદ પક્ષ દ્વારા રજૂ પુરાવા પરથી પણ કરી શકે છે.

હાલના કેસમાં ફરીયાદ પક્ષે પોતાના મૌખિક અને દસ્તાવેજી પુરાવા દ્વારા સ્પષ્ટ રીતે પુરવાર કરેલ છે કે ફરીયાદ વાળો ચેક આરોપીના બેંક ખાતાનો ચેક છે, તે ચેકમાં આરોપીની સહી છે, તે ચેક આરોપીએ ફરીયાદીને આપેલ છે, તે ચેક ફરીયાદીએ બેંકમાં રજૂ કરતા

અપુરતા ભંડોળના કારણે વગર ચુકવણીએ પરત આવેલ છે. જે ચેક રીટર્ન થતા ફરીયાદીએ કાયદા દ્વારા નિયત સમય મર્યાદામાં આરોપીને સ્ટેચ્યુટરી ડીમાન્ડ નોટીસ પાઠવી રીટર્ન થયેલા ચેકના નાંણાની માંગણી કરેલી. જે ડીમાન્ડ નોટીસની આરોપી પર બજવણી થયેલ હોવા છતાં આરોપીને રીટર્ન થયેલા ચેકની રકમ કાયદા દ્વારા નિયત કરેલા સમયમાં ફરીયાદીને પરત ચુકવી આપેલી નથી. તે સીવાય આ કામના આરોપીએ ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ લેવાની કે પોતાના બચાવની પ્લી રજુ કરવાની કોઈ દરકાર કરેલી નથી. જેથી ફરીયાદ પક્ષના પુરાવાનું ખંડન થતું નથી. જેથી ફરીયાદ પક્ષ દ્વારા રજુ મૌખિક અને દસ્તાવેજી પુરાવો તથા ફરીયાદીની તરફેણમાં રહેલ વટાવખત અધિનીયમની કલમ-૧૧૮ અને ૧૩૯ અતર્ગતનું અનુમાન ધ્યાને લેતા મુદા નંબર-૧ નો જવાબ હકારમાં આપીને નીચે મુજબનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

હુકમ

- (૧) આ કામના આરોપી જશુભાઈ સોમાભાઈ ચૌહાણ, રહે. કાબોલા, તા.મોડાસા, જી. અરવલ્લીનાને ક્રિમિનલ પ્રોસીઝર કોડની કલમ-૨૫૫(૨) અન્વયે તકસીરવાન ઠરાવી ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ ના ગુના સબબ-૧ (એક) વર્ષની સાદી કેદની સજા ભોગવવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.
- (૨) આ કામે આરોપીને વાદગ્રસ્ત ચેકની રકમ રૂ.૮૩,૦૦૦/- એકે રૂપિયા ત્યાસી હજાર પુરા ફરીયાદીને ફરીયાદની તારીખથી

વાર્ષિક ૯ % નાં વ્યાજ સહીત વળતર તરીકે પરત ચુકવી આપવા આથી હુકમ કરવામાં આવે છે.

- (૩) આરોપીને, ફોજદારી કાર્યરીતિ અધિનિયમની કલમ- ૩૬૩(૧) મુજબ આ હુકમના પ્રમાણિત નકલ, તાત્કાલિક, વિના મૂલ્યે આપવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.
- (૪) આરોપીએ અગાઉ કોઈ બેઈલ બોન્ડ રજૂ કરેલ હોય તો તે રદ્દ કરવામાં આવે છે.
- (૫) આરોપી આજરોજ હાજર ન હોઈ અને તેઓની ગેરહાજરીમાં અત્રેની કોર્ટ ધ્વારા તેમને દોષિત ઠેરવીને સજાનો હુકમ ફરમાવેલ હોવાથી ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા કલમ - ૪૧૮(૨) અન્વયેનું પકડ વોરંટ ઈસ્યુ કરવું.

હુકમ આજરોજ તા. ૦૪ થી માહે મે સને-૨૦૨૬ ના રોજ ખુલ્લી અદાલત માં વાંચી સંભળાવી જાહેર કર્યો.

સ્થળ:- મેઘરજ

તા: ૦૪/૦૫/૨૦૨૫

(શ્રીમતી જીનલ વિશાલ અઢીયા)

એડીશનલ સીવીલ જજ અને
જ્યુડીશીયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ,
મેઘરજ

U.I.Code.G.J.01408